

Livio Maitan

Kina – tre år efter Himmelska fridens torg

Snart har det gått tre år sedan massakern på Himmelska fridens torg, Tiananmen. Denna artikel handlar om utvecklingen i Kina sedan dess. Det är viktigt, inte bara för att Kina fortsätter att spela en ledande roll på den världspolitiska scenen, utan också för att den kinesiska "lösningen" utgör ett relativt systematiskt försök att ta itu med de byråkratiska övergångssamhällets kris, som skiljer sig från Östeuropa och Sovjetunionen.

Vägen har tidvis varit krokig och slingrande. Redan hösten 1988 gjordes försök att dämpa eller korrigera den reformpolitik som inleddes i slutet av 1970-talet -t ex genom omfattande kreditrestriktioner.

Under början av 1989 minskade antalet privata företag med 15 procent. På det kinesiska kommunistpartiets centralkommittés möte i november samma år togs beslut som innebar att den centrala planeringen skulle stärkas, att den statliga sektorn skulle prioriteras och att investeringarna skulle koncentreras till de viktigaste sektorerna.

Men efter de stora ekonomiska problemen mot slutet av 1989, då en rad fabriker lades ned och många blev avskedade eller i vissa fall fick lönesänkningar, inleddes i mars 1990 en ny ekonomisk politik – förspelet till dagens. Den innebar att kreditrestriktionerna lättades och att investeringarna på nytt sköt fart.

Den nya ekonomiska politiken definierades klarare i slutet av 1990 på centralkommitténs sjätte och sjunde plenum. Förändringen påskyndades av det missnöje som växte fram bland stora arbetargrupper – enligt olika informationskällor utbröt till och med strejker i en del regioner. Under de senaste två åren har den kinesiska ledningens vägval sett ut så här:

- Den centrala politiska byråkratin – den härskande kast som står närmast parti- och statsapparaten och den militära byråkratin – fortsätter att utöva den avgörande kontrollen över ekonomin och politiken.
- Massorganisationerna, t ex fackföreningarna, ungdomsorganisationen och kvinnoförbundet, är fortfarande strikt underordnade partiets direktiv. Denna inriktning skärptes – i synnerhet i de konfidentiella texter som cirkulerade efter förvärrningen av krisen i Sovjetunionen.
- En rad förändringar inom parti- och statsledningen inleddes. Ändå förekom inga drastiska, fruktansvärda rättegångar mot t ex de mest radikala "reformistiska" företrädarna som gjordes ansvariga för händelserna i maj-juni 1989. Förtrycket var mer selektivt och – efter de första månadernas arresteringar och avrättningar – relativt litet.

Dissidenter frigavs

Till och med vissa grupper av oppositionella dissidenter har betonat att "brott", som i lagen innebär dödsstraff, bara renderat några års fängelsestraff. 1979 dömdes företrädare för dissident-rörelsen till upptill femton års fängelsestraff. En del av de mest välkända ledarna från 1989 – Zheng Xuguang, Zhang Jiangjing och Cheng Jianan – frigavs förra sommaren.

Inte heller den ekonomiska politik, som legat fast sedan slutet av 1970-talet, har förändrats. Tvärtom har det under den senaste tiden gjorts förnyade ansträngningar för att utveckla internationella avtal, skapa nya samriskföretag (joint ventures), uppmuntra privatiseringar och stimulera marknadskrafterna. Till och med Nordkoreas diktator Kim Il Sung gavs under ett besök i Peking (Beijing) rådet att öppna sitt land för utländskt kapital.

Det reformprogram som inletts på landsbygden har inte ifrågasatts. Samtidigt finns det två grundläggande villkor som måste vara uppfyllda: partiet-staten måste även i fortsättningen spela den absolut ledande rollen – utan någon "liberalisering" eller politiska reformer; Ekonomin måste

fastställas i en nationellt- centraliserad – byråkratisk – plan (den åttonde femårsplanen 1991-1996 genomförs nu). Marknadskrafterna släpps heller inte lösa i bassektorerna. I *China Daily* den 25 augusti stod att ”regeringen helt motsatt sig att släppa marknaden fri när det gäller bomullsproduktion”.

Det är också kännetecknande att planekonomin och det statliga ägandet kvarstår för de nya projekt som genomförs med betydande utländskt deltagande t ex det mycket ambitiösa Pudon-projektet i Shanghai-regionen.

Målsättningen att skapa en större jämvikt mellan de grundläggande ekonomiska sektorerna finns fortfarande kvar – med jordbruket som högsta prioritet och basindustrin och moderniseringen av de väpnade styrkorna som andra prioritet, samtidigt som stora resurser läggs ner på att tillfredsställa konsumenternas behov.

Kulinariskt barbari

Livsmedel finns på marknaden – ibland i rikligt överflöd – och nordamerikanska hamburgerbarer har gjort sitt intåg. I Shanghai kan man se långa köer ringla framför Kentucky Fried Chickensnabbmatsrestauranger. Det är verkligen tragiskt att se hur ett månghundraårigt och mycket uppskattat kök fått ge vika för ett kulinariskt barbari!

Dessutom finns det varaktiga konsumtionsvaror – transistorradior, TV-apparater, kameror – tillgängliga för breda skikt av befolkningen (för att inte nämna cyklar, det vanligaste transportmedlet i städerna, som produceras i stor skala). På cykelfabrikerna arbetar man dygnet runt (bland annat för möta efterfrågan från Kuba).

Det ideologiska ”klimatet” är motsättningsfyllt: Å ena sidan lever fortfarande ett stereotypt upphöjande av revolutionens värderingar och de ”positiva hjältarna” från Mao-perioden kvar. Å andra sidan sprids reklamen i de former vi alltför väl känner till alltmer och i synnerhet TV-kanalerna sänder de flesta ”västerländska” standardfilmer (det är möjligt att detta varierar mellan regionerna).

Fem principer

Utrikespolitiken grundas fortfarande på de ”Fem principerna om fredlig samexistens” (ömsesidig respekt för suveränitet och territoriell integritet, nonaggression, icke-inblandning i andra länders inhemska angelägenheter, förbindelser grundade på jämlikhet och ömsesidiga intressen samt fredlig samexistens).

Efter massakern på Himmelska fridens torg den 4 juni 1989, gjorde den kinesiska regeringen stora ansträngningar för att neutralisera de negativa effekterna. Och de nådde nästan ända fram: USA beslöt t.ex. att ge Kina status som Mest gynnad nation (trots de konflikter som fortsätter med Beijing, i synnerhet när det gäller undertecknandet av icke-spridningsavtalet för atomvapen och den kinesiska protektionismen).

De japanska, brittiska och italienska premiärministrarna har besökt Kina, och den italienske premiärministern Andreotti har också inbjudit premiärminister Li Peng att besöka Italien.

I ett tal i september förra året, uttryckte den kinesiske utrikesministern, Qian Qichen, en vädjan om ”att skapa internationella förhållanden som gör det möjligt för olika länder att leva i fred och utvecklas tillsammans”.

Denna fredssträvande proklamation hindrade inte de kinesiska ledarna från att delta i den imperia-listiska interventionen i Mellersta Östern. Kina röstade för Förenta Nationernas resolution om blockad mot Irak i augusti 1990 och avstod i praktiken från att rösta när det gällde att ta till militära medel i november, genom att inte utnyttja sin vetorätt – något som George Bush öppet uppskattade.

Inte heller har detta hindrat Kina från att fortsätta ha vänskapliga förbindelser med korrupta antidemokratiska regimer (t ex Marocko). Premiärminister Li Peng sade enligt *China Daily* den 30 augusti 1991 att ”Kina och Marocko har liknande eller identiska uppfattningar om den nya världsordningen”. Enligt samma tidning den 3 september uttrycker massmedia önskemål om att

Förenta Nationerna ”fullt ut ska spela sin positiva roll för att bli den främsta säkerhetsfaktorn i den nya världsordningen”.

Översvämningar

Kina har drabbats av våldsamma översvämningar. Denna gamla och återkommande tragedi bekräftar att problemen inte lösts, trots de omfattande åtgärder som skulle ha vidtagits.

Enligt officiella källor har 220 miljoner människor i 28 provinser av 30 drabbats och mer än 2 000 har dött. Förödelsen har kostat mellan 80 och 100 miljarder kronor och lett till att landets skuldsättning förra året ökade med omkring 22 miljarder kronor. Enligt *China Daily* den 28 augusti 1991 har Kina varje år sedan 1979, med undantag för 1989, haft ett budgetunderskott. Statsrådet beslutade därför i slutet av augusti i fjol att avblåsa en rad redan beslutade byggnadsprojekt. Den ökade skuldsättningen kommer att öka inflationen. Denna trend var redan tidigare uppenbar och särskilt kraftig under 1988. Valutan, yuan, har devalverats tre gånger i förhållande till US-dollar, den senaste gången 10 april 1991.

Prisökningar

Under de senaste månaderna har priserna ökat, i synnerhet i de stora och medelstora städerna. I juli 1991 ökade butikspriserna med 4,3 procent jämfört med samma period 1990 och levnadsomkostnaderna ökade med 11,5 procent i 35 viktiga städer. Under de första sju månaderna 1991 ökade priserna med 7,5 procent.

När det gäller hela ekonomin, innehåller de officiella källorna motstridiga uppgifter. Motsvarigheten till Statistiska Centralbyrån tillkännagav att industriproduktionen brutto ökat med 7,6 procent (lätt industri plus 9,1 procent, privat industri plus 21,6 procent, samriskföretagen plus 56 procent – hela den statliga industrin minskade däremot med 2,9 procent).

Enligt ministern för planeringskommissionen, Zou Jiahua, ökade bruttonationalprodukten med 6,1 procent under första halvåret 1991 jämfört med 1990 och industriproduktionen med 13,5 procent mellan januari och juli. Jämfört med för tio år sedan har stålproduktionen fördubblats (?) och uppgår till (enligt vissa beräkningar överskrider den till och med) 60 miljoner ton – därmed befinner sig Kina på fjärde plats bland världens stålproducenter efter USA, Sovjetunionen och Japan. Å andra sidan går bara 25 procent av stålet att användas i en modern industri.

Åren 1986-89 var svåra för jordbruket, vilket bland annat ledde till att planmålet på 450 miljoner ton säd 1990 övergavs (detta mål har framflyttats till 1995 och vid sekelskiftet ska 500 miljoner ton produceras). 1990 gick det bättre och produktionen av säd nådde rekordet 435 miljoner ton. Enligt Zou Jiahua minskade sädproduktionen, men också bomullsproduktionen, förra året på grund av översvämningarna.

Vissa delar av industrin har stora problem. Exempelvis drabbas textilindustrin – en av industrins hörnpelare, med mer än 8 miljoner anställda – av den minskade bomullsproduktionen. Under de fem första månaderna 1991 sjönk vinsterna med 38 procent (inom den statliga sektorn). 1990 gick 30 procent av företagen inom textilindustrin med förlust och vinsten sjönk med 70 procent jämfört med föregående år.

Allt fler osålda varor

Och samtidigt som efterfrågan på kvalitetsprodukter inte kan mättas, växer lagret av varor som inte hittar några köpare. Detta drabbar inte bara textilindustrin. Det är hela industrisektorns största problem. Även kinesisk massmedia har uppmärksammat detta. *China Daily* skrev den 1 september 1991:

”Det verkar otroligt, men scenen kan upprepas i vilken region som helst i landet. Varje månad tillkännager företagen en uppmuntrande ökning av värdet på industriproduktionen, samtidigt som antalet osålda varor ökar i företagens eller i affärernas lager. Den officiella statistiken visar att lagervärdet i maj uppgick till 200 miljarder yuan.”

En annan journalist på samma tidning skrev några dagar tidigare:

”Den förändring av industristrukturen som inleddes för tre år sedan har långtifrån varit framgångsrik. Effektiviteten minskar fortfarande, skuldsättningen har ökat och lagren uppgår till ett värde av 200 000 miljoner yuan.”

Vi ser med andra ord den byråkratiserade ekonomins klassiska problem: alltför låg produktivitet, teknologisk efterblivenhet, desorganisering och avsaknad av en effektiv planering, bland annat på grund av starka lokala krafter.

Ett exempel är från tillverkningen av TV-apparater. Efterfrågan ökade kraftigt sedan färg-TV infördes och alltför många regioner har grundat industrier för produktion av TV-apparater. För närvarande finns det 127 fabriker inom denna bransch med en tillverkningspotential på 20 miljoner apparater per år – samtidigt som marknaden bara kan svälja 10 miljoner. Mer än 30 procent av företagen inom den statliga sektorn – 40 procent av dem leds av armén – beräknas gå med förlust.

1988 antogs en lag som gör det möjligt för företag som går med förlust att gå i konkurs. Men eftersom arbetslösheten nedan är hög och det finns en strävan att minska de samhällspolitiska spänningarna, tillämpas denna lag i allmänhet inte, förutom när det gäller vissa kooperativa företag och lokala industrier. Vi ska också komma ihåg att även de lokala industrierna haft stora problem med fabriksnedläggningar och avskedanden efter de skärpta kreditrestriktionerna 1988. Staten var 1990 tvungen att subventionera industrin med 66 miljarder dollar.

Förluster

Samma problem återkommer när det gäller distributionen. Kinas Industri- och Handelsbank har gjort en studie av mer än 40 000 statliga kommersiella företag – de gick sammantaget med mer än 13 miljarder kronor i förlust. 90 procent av förlusterna tillskrivs kommersiella grossistföretag. Studien nämner bland orsakerna till detta att det inte råder någon konkurrens mellan företagen, att det inte finns några utvecklingsplaner och att ledningen är inkompetent. Till detta ska läggas att det råder ett system av dubbla priser. De statliga kommersiella företagen köper till priser som är fastställda av staten – och säljer till det lägre marknadspriset (därav förlusterna). Prissystemet är ett av de mest akuta problemen i Kina. Periodvis har det funnits fyra prisnivåer: de politiska priserna (som bestäms av staten); de framförhandlade priserna; den fria marknadens priser samt priserna på den svarta marknaden. Detta är ett klassiskt exempel på de svårigheter som uppstår när man blandar samman statlig planering och marknadsmekanismer.

Kritik

I en rapport till den Nationella Folkkongressen, kritiserade Li Peng själv den höga konsumtionen inom produktionen, produkterna av dålig eller usel kvalitet, det enorma svinnet inom byggnadsindustrin, en allt för långsam omsättning av kapitalet, minskad produktivitet och stora förluster.

En studie gjord av Världsbanken pekar i samma riktning och betonar den teknologiska underutvecklingen, den omoderna utrustningen och den låga produktiviteten. Efter rekordskörden 1990 kunde tiotusentals ton säd inte lagras och samtidigt kunde de statliga myndigheterna, på grund av ekonomiska problem, inte köpa böndernas överskottsproduktion, allt medan priserna föll på marknaden.

Allmänt anses – och det är obestridligt – att reformerna på landsbygden sedan slutet av 1970-talet har lett till en ökning av jordbruksproduktionen och en klar förbättring av böndernas levnadsstandard. Enligt vissa beräkningar har böndernas inkomster, tack vare reformerna, ökat med 50 procent på fem år.

Men det ger ändå inte hela bilden. De redan nämnda problemen inom såväl produktion som distribution och konsekvenserna för bönderna, uppstod redan före maj-juni 1989.

Ibland har bönderna inte fått betalt för skördarna, på grund av statens ekonomiska problem. Den nya politiska och ekonomiska kursen, där en ständigt växande marknad givits en betydelsefull roll, har lett till ökande klyftor bland landsbygdsbefolkningen. Samtidigt som levnadsförhållandena har förbättrats, i synnerhet i vissa regioner, har stora grupper av bönder blivit fattigare.

”Våra bönder tillhör de allra fattigaste”

Redan i slutet av 1988 beräknade ekonomen Deng Fureng att 400 miljoner kineser, de flesta bönder, blivit fattigare under de senaste åren. Sichuans viceguvernör Ma Lin förklarade till och med enligt *Financial Times* den 24 april 1991 att ”våra bönder tillhör de allra fattigaste”.

Men även det motsatta har nämnts: det finns bönder som haft råd att bygga upp sina hus och gårdar som skadats eller förstörts av översvämningar. Redan 1988 fanns det bönder som tjänade långt mer än 20 000 yuan, samtidigt som över 100 miljoner bönder inte ens kom upp till 200 yuan.

Produktiviteten och mekanisering har ökat. Efterfrågan är stor på jordbruksmaskiner. Men antalet anställda inom jordbruket har också ökat samtidigt som ”övertaligheten” av människor verksamma inom jordbruket ökat ännu mer (enligt vissa uppskattningar uppgår övertaligheten till en tredjedel av de sysselsatta).

På så vis har en formlig flykt från landsbygden uppstått, vilket regeringen och de lokala myndigheterna försöker hejda genom att tvinga de flyende att återvända till sina hemregioner och inrätta en strikt kontroll över anställningen av arbetare från andra provinser (t ex från Guangdong). Utvecklingen på landsbygden följer den arbetslöshet som uppstått inom industrin och i städerna. Återigen är det svårt att göra riktiga uppskattningar. Enligt officiella beräkningar från början av 1990, berörde detta fem miljoner människor; inofficiellt nämns siffran 7,5 miljoner. Och det gäller även de städer och provinser som haft en betydande ekonomisk tillväxt under det senaste årtiondet. Till exempel Shanghai, där 75 000 arbetare fick sparken i början av 1990 och Guangdong-provinsen, där det officiella arbetslöshetsstalet uppgick till 2,2 procent, vilket ändå är lägre än det nationella genomsnittet på 3,4 procent. De arbetare som blivit avskedade får 50-70 procent av sin tidigare lön.

Huvudstaden i Guangdong-provinsen, Kanton, har drabbats av den stora flykten från landsbygden. Och det är alarmerande, eftersom uppskattningsvis 20 miljoner arbetare är ”övertaliga” och 10 miljoner ungdomar kommer ut på arbetsmarknaden varje år.

Inte jämförbar

Även om medelinkomsten i Kina är väldigt låg, finns det ändå väldigt få som hävdar att den tragiska och allmänt utbredda fattigdom som breder ut sig i så många underutvecklade länder också har nått Kina. Det går bara inte att jämföra det som vanliga besökare kan få se i stora städer som Beijing, Shanghai och Nanjing med de fruktansvärda förhållandena i städer som Lima eller Dakar, för att inte tala om Indiens miljonstäder.

Men även om det tar sig mindre uttryck, ökar antalet försäljare av allehanda ting på gatorna – och de finner inte ofta köpare. I staden Nanjing stötte jag på bara tjugo minuter på flera dussin ungdomar, som alla sålde samma sorts väskor.

Och det finns även delar av befolkningen som inte hittar mat för dagen (omkring 40 miljoner människor enligt officiella källor).

Trots att regeringen och de officiella tidningarna förnekar det, går Kina mot en social upplösning: det handlar inte bara om stölder och andra mindre brott som ökar i antal (ungdomsbrottsligheten ökade t ex med 45 procent 1988), utan även om prostitution (som sätts åt hårt), langning, kidnappning och minderåriga som säljs (särskilt unga kvinnor).

Det sistnämnda har bemötts genom presskonferenser och offentliga uttalanden, utan att den verkliga omfattningen har avslöjats (på en presskonferens nämndes talet 1 0 000, men många tror att det är en underskattning).

Ekonomisk brottslighet

Dessutom är den ekonomiska brottsligheten utbredd. Smuggling och förfalskning undergräver statens finanser. Myndigheterna har inlett en kampanj för att bekämpa den svarta försäljningen av utländska cigaretter, vilket ställer till stora problem för den statliga monopolproduktionen av tobaksvaror.

Den kinesiska rättvisan är fortfarande mycket hård mot alla kriminella och utfärdar ganska ofta

dödsstraff. Ibland avrättas ett stort antal människor – exekutioner utannonseras med jämna mellanrum.

De problem som hör ihop med den dåliga kvaliteten på produkterna inverkar negativt på utrikeshandeln. Enligt utrikeshandelsministeriet har heller inte några större ansträngningar gjorts för att förändra detta (även om exporten i förhållande till 1990 ökade mer än importen under de fyra första månaderna och i augusti 1991).

Utlandsskulden, som är mindre än i jämförbara länder både i relativa och ibland absoluta tal, ökade ändå under 1990 från 250 till 320 miljarder kronor. De inkomster som kommer från exporten av arbetskraft blir allt viktigare.

Befolkningstillväxten

För att fullborda bilden, ska ytterligare två avgörande faktorer tas upp.

Den ena gäller befolkningstillväxten. Barnbegränsningspolitiken – ett barn per familj – har inte varit framgångsrik. Enligt folkräkningen 1990, ökade befolkningen med 125 miljoner mellan 1982 och 1990, och under den sjunde femårsplanen (1986-90) med omkring 11 miljoner årligen (16 miljoner eller mer enligt andra beräkningar). Ökningen sker främst på landsbygden där barnbegränsningen inte respekteras särskilt högt: i städerna föder varje kvinna i genomsnitt 1,33 barn – på landsbygden 2,84.

Regeringens talesmän har på senare tid uppmärksammat det faktum att denna konstanta befolkningsökning utgör ett hinder för den ekonomiska tillväxten och i synnerhet för en förbättrad levnadsstandard (exempelvis förvärras bostads situationen).

Viceordföranden i den kinesiska Samhällsvetenskapliga akademien, Liu Gou-goang, gick långt i en intervju med *L'Unita* den 6 december 1990:

”Den kinesiska befolkningen är alltför stor för att vi ska kunna tro att vi en dag skulle kunna nå en välfärd jämförbar med västerlandets.”

Dessutom minskar den kvinnliga andelen av befolkningen. Enligt den senaste folkräkningen går det 111,3 unga män på 100 unga kvinnor, samtidigt som det föds 105,5 pojkar per 100 flickor. Därför kvarstår frågan: Vad har hänt med alla kvinnor som försvunnit mellan den första och den andra räkningen? Olika hypoteser har framförts: icke anmälda födslar, informella adoptioner eller ”försvinnanden”. Men svaret är lika komplicerat som oroande.

Det andra problemet är miljöförstöringen. I årtal har specialisterna struntat i det klassiska fenomen som nu också drabbar Kina: jorderosion, öknarnas utbredning, den odlingsbara jorden minskar, skogsskövling.

Efter att ha förklarat att den energistruktur som tagits i arv från historien ”tycks ha nått sin yttersta historiska gräns”, har en fransk författare riktat uppmärksamheten mot den, som det verkar oundvikliga verklighet som Kina kommer att stå inför i slutet av vårt århundrade: ett energisystem baserat på spannmålsodling, intensiv konstbevattning och mänsklig arbetskraft som inte har några ytterligare expensionsmöjligheter.

Under nästa årtionde kommer hoten att hänga tungt över främst Yangtze-dalen, där Kinas största spannmålslager riskerar att försvinna. Hu Ngang, forskare på den kinesiska Vetenskapsakademien, uppskattade kostnaderna för miljöförstöringen under 1988 till 852 miljarder kronor – nästan lika mycket som hela bruttonationalprodukten!

En officiell företrädare för miljödepartementet underströk återigen att miljöförstöringen blir allt värre i storstäderna och att även de mindre städerna drabbas. Allt mer skit vräks ner i floderna och kanalerna och nedsmutsningen ökar hela tiden. Industriernas utsläppsmängd är inte mindre alarmerande.

Regeringen planerar visserligen att investera stora summor för att skydda miljön, men eftersom problemen är så oerhört omfattande lär inte effekterna bli särskilt stora inom den närmaste framtiden.

Spänningar

Det är svårt att förutspå framtiden för Kina, särskilt i förhållande till utvecklingen i världen och krisen i Östeuropa och Sovjetunionen. Men mot bakgrund av det ovan sagda, blir det möjligt att förstå de motsättningar som inte bara fortsätter, utan också förvärras.

För det första kan inte de kinesiska ledarna, trots de ideologiska uttalandena och korrigeringarna, komma runt motsättningarna mellan en byråkratiskt kontrollerad ekonomi, som behärskas av partiet-staten, och behoven av en effektivisering och produktivitetsökning.

Detta gäller än mer när utvecklingen leder till att marknaden får en allt större betydelse och att storskaliga utländska investeringar uppmuntras. Marknadsekonomin tränger allt djupare in i den byråkratiserade ekonomins porer, reser nya problem och föder nya motsättningar, förstärker centrifugala tendenser och föder fram nya sociala skikt.

I de stora städerna finns t ex fortfarande områden där husen är i usel kondition. Hyrorna är traditionella mycket låga och hyresintäkterna är därför i allmänhet inte tillräckligt stora för att täcka renovering och upprustning.

När marknadskrafterna släpptes lösa ökade priserna kraftigt – följden blev att många bostadsområden inte hittade några hyresgäster.

Centrifugala

Dessa centrifugala tendenser har såväl internationella komponenter – det internationella kapitalets intressen – som inhemska – den lilla inhemska kapitalistiska klassen och delar av borgarklassen (den teknokratiska borgarklassen och byråkratin som förgrenas ut till myndigheterna ute i provinserna). De har även fått starka regionala och lokala återverkningar.

Officiella källor kritiserar ofta det faktum att centralregeringen inte kan tvinga igenom sin vilja gentemot myndigheterna i provinserna (t ex att avskaffa protektionismen, vilken utgör ett svårt hinder för den nationella ekonomin eller de lokala skatterna).

Inom jordbruket är den odlade marken kollektiv egendom, samtidigt som den är uppdelad på familjetäppor. Dessutom försvårar systemet med ansvarskontrakt för jordbrukshushållen, en total planering, något som kinesisk massmedia tvingats erkänna.

För det tredje leder produktivitetskraven på företagen till omstruktureringar och koncentration – ofta framställs det som en nödvändig lösning för att få de företag som går bra att bära kostnaderna för andra företags konkurser – men även till att statens underskott ökar. Det finns även sociala restriktioner – d v s det gäller att inte öka arbetslösheten eller överbefolkningen på landsbygden, att fortsätta med det direkta eller indirekta understödet och undvika att kostnaderna för bostäderna rakar i höjden.

Protektionism

Enligt Li Peng är ”protektionism och ’uppstudsighet’ de viktigaste orsakerna till de ekonomiska problemen”. Redan före 1989 riktades kritik mot de provinser som hellre valde att sälja produkterna utomlands för att komma över hårdvaluta, än till de provinser som bättre behövde dem. I Sichuan och Heilongjiang har protektionistiska åtgärder nyligen vidtagits för ett antal produkter, Xinjiang har gjort det samma för 28 varor och Guizhou för ett hundratal. Andra provinser, t ex Liaoning, Jilin och Hubei har tvingat affärerna att bara sälja lokala produkter.

Allt detta avspeglas i politiken. De olika erfarenheterna från försöken att reformera de byråkratiserade övergångssamhällena – från 1950-talet fram till i dag – visar att de hamnar i en återvändsgränd och banar vägen för en ”normalisering” eller till samhällets upplösning, såvida inte några radikala politiska förändringar sker.

Centristisk kompromiss

Den kinesiska ledningen har flera gånger korrigerat kursen, även efter Himmelska fridens torg. För närvarande har detta inneburit en sorts centristisk kompromiss, vilken redan tog sin början med valet

av Jiang Zemin till partisekreterare. Han genomförde inte några mer omfattande utrensningar och återinsatte till och med vissa av de redan utrensade (t ex de tre vicepresidenter som utnämndes i juni 1991, Hu Qili, Rui Xingwen och Yang Mingfu, som samarbetade med Zhao Ziyang). Det är mot denna bakgrund man ska se framgångarna för den tidigare borgmästaren i Shanghai, Zhu Rongji, som blivit vice premiärminister.

Men de grundläggande politiska mekanismerna lever kvar och ideologiskt har det inte gjorts några eftergifter på en avgörande fråga: partiet-statens absoluta herravälde. Det finns fortfarande en viss kontinuitet med Mao Zedong-perioden och de ”fyra principerna” har åter kommit till heders (den samhälleliga vägen, kommunistpartiets hegemoni, folkets demokratiska diktatur, Marxismen-leninismen-Mao Zedongs-tänkande).

Varje form av politisk pluralism har kategoriskt avvisats. Därför ska inte Deng Xiaopings direktiv om att ge de redan existerande partierna och grupperna ökad tyngd tas alltför allvarligt – de kommer att förbli satellitorganisationer. Byråkratin utvecklas inte – i synnerhet inte på toppnivå – och besluten fattas i korridorerna. Armén förblir den högsta garanten för regimen och står beredd till nya repressiva åtgärder.

Det är svårt att föreställa sig att de växande konflikterna kan undvikas, i synnerhet inte efter det som hänt i andra så kallade socialistiska länder.

Nationalitetsfrågan

Den inflammerade nationalitetsfrågan kan förvärras. Fallet Tibet är välkänt och problemen finns också i Xinjiang, som har gemensam gräns med Kazakstan och där blodiga incidenter även inträffade efter Himmelska fridens torg. Den nationella frågan har inte samma betydelse som i det tidigare Sovjetunionen och Jugoslavien, men den kan öka instabiliteten och bli farlig för regimen under kritiska perioder.

Spänningarna och konflikterna förvärras mellan byråkratin – som knappast vill ge upp sina privilegier och fortsätter att slösa – och arbetarklassen. Massmedia har ofta skarpt kritiserat de enorma summor som institutioner, regeringsorgan och olika organisationer lägger ut på banketter, import av bilar, luftkonditionering, videor, lyxmöbler och gåvor. Enligt *Financial Times* den 25 april 1991, har dessa utgifter ökat stadigt under de senaste fem åren (under de första månaderna 1991 ökade de med 21 procent).

Arbetarna, som tvingades till stora uppoffringar redan innan 1989 (1987 omvandlades t ex 24 procent av vissa skuldåterbetalningar till statsobligationer), får bara tillgång till en liten del av de så omskrivna konsumtionsvarorna. De kan heller inte hoppas på några förbättringar av levnadsstandarden inom den närmaste framtiden.

Tvärtom är det troligt att priserna kommer fortsätta att öka om regeringen, i syfte att komma runt den ekonomiska krisen, avskaffar eller minskar understödet och låter marknaden spela en större roll. I de ekonomiska frizonerna har arbetsdagen förlängts och tempot ökat (*Le Monde* rapporterade t ex i november i fjol om att ett samägt företag i Shenzhen tvingade unga flickor att arbeta tio timmar om dagen).

Arbetslösheten är också ett hot. Glöm inte att arbetsgivarna i frizonerna har rätt att anställa och avskeda som de vill och att tidsbegränsade anställningskontrakt har varit tillåtna sedan 1986. Ackordsarbete förekommer ofta.

Så länge som valet av företag – oavsett om det sker centralt i landet eller på andra sidan oceanen – inte åtminstone innefattar arbetarna, kan de gamla kraven på arbetarkontroll eller självförvaltning mycket väl återkomma. De officiella fackföreningarna, som under flera år diskrediterats, kommer i allt mindre utsträckning att kunna spela sin konservativa och reaktionära roll. Strax innan juni 1989 utbröt flera olika strejker – 1988 utbröt mer än 200 strejker på företag med fler än 1 000 arbetare.

Landsbygdsproblem

Jag har redan nämnt en del av de problem som växer sig allt större på landsbygden: de ökande klyftorna mellan de rika bönderna, kanske en början till en kapitalistisk jordägarklass, och de fattiga bönderna, som tvingas sälja sin arbetskraft samt överbefolkningen på landsbygden. Regimen kommer under lång tid framöver att tvingas att vältra över de ekonomiska och sociala kostnaderna för utvecklingen på befolkningen på landsbygden. Inte heller detta kommer att ske konfliktfritt. Även delar av stadsbefolkningen påverkas, antingen de vill det eller ej, av det sena 70-talets reformer och framför allt av marknaden. Om inget händer kommer de fattiga och marginaliserade i städerna att få en ökad betydelse. Även om de inte utvecklat något revolutionärt medvetande är de en faktor i den framväxande konflikten.

Den borgarklass som på nytt håller på att växa fram och det småborgerskap som har sina rötter i handel och företag försöker bryta upp den centraliserade ekonomin och bygga upp organisationer för att försvara sina intressen.

Sist men inte minst gäller det de unga studenter som gick i spetsen under våren 1989. För missnöjet jäser fortfarande. Men regimen har hittills lyckats genomföra sin "normalisering" genom att komma med förnyade hot om repression och social och ekonomisk utpressning.

Antagningen till universiteten är mycket rigorös och de som utväljs utgör bara en liten procentandel av alla sökande. Dessutom är staten praktiskt taget den enda arbetsgivaren för dem som har universitets-examina.

De som betraktas som "suspekta" vet mycket väl att de inte kommer att hitta några jobb eller att de kommer att få anställning långt hemifrån – om de nu lyckas med sina studier.

Ungdomarna

Samhällsmotsättningarna koncentreras i denna miljö: dels när det gäller ekonomi och samhället, dels när det gäller politik och ideologi: de ungdomar som föddes tjugo år eller mer efter den kinesiska revolutionen 1949 lever i dag i ett samhälle som otvivelaktigt har utvecklats och får det allt svårare att acceptera förstenade, paternalistiska och auktoritära politiska institutioner och ideologiska läror som inte har den minsta trovärdighet, trots regimen försök att använda något mer sobra formuleringar.

Exempelvis förklarar man att det nya kinesiska samhällssystemet har rotat sig i den kinesiska myllan, men eftersom det är ett nytt och ännu inte moget system, har det ännu inte helt visat sin överlägsenhet. Ett slående exempel på dessa underdrifter kom från Zhao Ziyang på den tiden när han var parti-sekreterare – då hävdade han att Kina inte skulle nå det socialistiska stadiet, det kommunistiska stadiets föregångare, före år 2050.

Eftersom de kinesiska studenterna från den 4 maj 1919 till maj-juni 1989 har följt en tradition av revolutionärt demokratiska strider, är det inte svårt att föra fram hypotesen att den unga generationen kommer att spela en ledande roll i den kris som det byråkratiska samhället oundvikligen kommer att hamna i – men också för att störta detsamma.

Privata företag

Det startades allt fler privata och samägda företag i Kina under 1980-talet, framför allt efter inrättandet av de "ekonomiska frizonerna" och de "öppna städerna". I april 1988 gjordes tillägg till konstitutionen som erkände den privata äganderätten och på landsbygden möjliggjordes försäljning och utarrendering av jorden.

Utvecklingen hejdades och gick till och med tillbaka efter massakern på Himmelska fridens torg och de frusna internationella förbindelserna. Men trots alla uttalanden och protester har nu utvecklingen skjutit fart igen

1990 uppgick de utländska investeringarna, enligt officiella källor, till 40 miljarder kronor (90 procent i tillverkningsindustrin), en ökning med 17,3 procent jämfört med 1989. Hong Kong och

Taiwan stod för lejonparten – Taiwan gjorde investeringarna för att helt ta kontrollen över ägandet. Under de senaste månaderna har investeringstakten ökat än mer och överträffar nivån under andra halvan av 80-talet. Såväl den centrala regeringen som de politiska och ekonomiska ämbetsmännen i provinserna har på nytt uttalat önskemål om att de utländska investeringarna ska öka, att det ska bli fler samägda ”blandföretag” och att ny avancerad teknologi från andra länder ska importeras. Med detta i kikaren har nya bestämmelser skapats för att locka investerare – exempelvis antog Nationalförsamlingen en lag som undantar investeringar från beskattning den 1 juli 1991. Garantier har även givits för att mål som kommer upp i kinesisk domstol ska dömas enligt de utländska företagens lagar (en konkurslag infördes från den 1 oktober 1991).

Dessutom kommer det nu att vara möjligt för utlänningar att bygga upp företag utan att samarbeta eller ingå kompanjonskap med den kinesiska staten. Andra åtgärder har vidtagits i provinserna – Shanzi garanterar särskilt förmånliga villkor för taiwanesiska medborgare, som nu helt lagligt kan överföra investeringar, egendomar och vinster. Överläggningarna med utländska intressenter är talrika -33 000 med mer än 70 000 anställda bara förra sommaren.

Mellan januari och april 1991, godkändes 3 100 projekt med utländskt kapital (omkring 350 miljoner kronor). Städer som Shanghai och Guangzhou (Kanton) har ett försprång, men mindre städer som Suzhou ligger inte många steg efter. I Shanghai registrerades i slutet av juni i fjol 954 företag med utländska investeringar; 754 av dem hade redan inlett sin verksamhet i slutet av augusti. I utkanten av staden byggs en frihandelszon – den första i sitt slag – upp. De som investerar där behöver inga importlicenser och betalar heller ingen tull eller skatt.

Guangzhou och Guangdong ligger inte heller på ”latsidan”: de utnyttjar förbindelserna med Hong Kong. 1990 uppgick handeln mellan Guangdong och Hong Kong till långt mer än 300 miljarder kronor.

Företag i Hong Kong är inblandade i mer än 10 000 samägda bolag och 20 000 kemiska industrier med mer än två miljoner anställda. Och Hong Kongs betydelse ökar – framför allt om man ser till att staden 1997 kommer att återgå i Kinas ägo.

”Ett land, två system”

Den officiella parollen ”Ett land, två system” har som syfte att lugna de investerare, företagare och köpmän som redan finns – och att locka till sig ännu fler. Uppskattningsvis 20-30 procent av industriprodukterna och exporten från Guangdong under de senaste två åren kommer från företag med utländska investeringar.

Aktiebörsen i Shanghai, som stängdes 1949, öppnades åter i slutet av 1990 (det finns även en börs i Shenzhen). Från början var ett trettiotal stats- och finansinstituts obligationer och sju till åtta företags aktier inregistrerade – i dag är många fler företag inblandade och det tycks inte råda någon brist på entusiastiska nybörjare.

I augusti i fjol tillkännagavs att aktier till ett värde av fem miljoner yuan skulle säljas ut – jätteköer av förväntansfulla köpare bildades och hindrade trafiken i staden.

Enligt ordföranden för Kinas Bank kommer de ekonomiska reformerna att öppna ännu större möjligheter.

Aktier infördes redan 1984, men de har vanligtvis fasta priser och kan bara säljas och köpas av företag och kreditinstitutioner. Men från 1992 kommer utlänningar att få rätt att köpa andelar.

Efterord

För att ge en allmän uppfattning av händelseutvecklingen i Kina sedan jag först skrev denna artikel i september 1991, kan vi se på två betydelsefulla händelser, en politisk och en ekonomisk:

- dels det kinesiska kommunistpartiets centralkommittés beslut på mötet i november 1991;
- dels det delvisa ”återupprättandet” av Zhao Ziyang, den tidigare partisekreteraren som dömdes efter Himmelska fridens torg.

Centralkommittén, som bl a tillkännagav att den fjortonde partikongressen skulle sammankallas i slutet av året, bekräftade och förstärkte den nya reformistiska ekonomiska inriktningen. För att återge de ord som användes i en inofficiell skrift: ”viktiga beslut fattades för att fortsätta reformeringen av de statliga företagen och påskynda tillväxten inom jordbruket”. Inom ramen för ett jordbruk som även fortsättningsvis grundas på hushållen, ökar investeringarna och moderniseringen påskyndas.

Samtidigt förespråkade centralkommittén ”en socialisering av servicesystemet och en allmän förstärkning av den kollektiva sektorn av landsbygdsekonomin”, liksom att ”partiledningen ska stärka sitt grepp över arbetet på landsbygden”.

Dessutom kommer 52 procent av priserna på jordbruksprodukter nu att regleras av marknaden.

”Återupprättad”

När det gäller det delvisa ”återupprättandet” av Zhao Ziyang, känner jag för närvarande bara till den inofficiella versionen, som de flesta utrikeskorrespondenter i Beijing ändå sätter stor tilltro till. De mest allvarliga anklagelserna mot Zhao – att han skulle ha ”splittrat partiet” och ”stört ordningen” – hade tagits tillbaka, och den tidigare partisekreteraren är bara ansvarig för att ”inte varit tillräckligt uppmärksam när han utsattes för den borgerliga ideologin”.

Förutom detta tyd er besluten om Zhao också på att de reformistiska strömningarna vinner politisk terräng. Detta innebär emellertid inte att min beskrivning av händelseutvecklingen påverkas särskilt mycket.

För faktum är att samtidigt som centralkommittén bekräftade den tidigare inslagna reformistiska ekonomiska kursen, godkände den åter enpartisystemet och premiärminister Li Peng gjorde inte ens i ord några avvikelser från detta under sin senaste utlandsresa. Och även om några politiska fångar släpptes under november, sitter de flesta av dem som arresterades efter Himmelska fridens torg fortfarande i fängelse.

Ekonomi

Däremot har det hänt saker när det gäller ekonomin, privatiseringarna och det utländska kapitalets roll. Ännu finns inte alla siffror och statistik från 1991 tillgängliga.

Den totala ekonomiska tillväxten var 7-8 procent (14 procent för industrin). Spannmålsproduktionen uppfyllde på det hela taget normerna. Trots de katastrofala översvämningarna uppgick den till 425 miljoner ton efter rekordskörden på 435 miljoner ton 1990. Men detta döljer ändå inte det faktum att:

- en betydande andel av de statliga företagen – mellan 30 och 40 procent eller till och med ännu fler enligt vissa beräkningar – fortfarande går med förlust;
- i slutet av 1979 motsvarade värdet av de osålda lagren en tredjedel av BNP;
- en stor andel av produkterna är fortfarande av dålig kvalitet;
- inflationen uppgår till 10 procent

Helhetsbilden visar en växande klyfta mellan de mycket mer dynamiska provinserna längs kusten och andra regioner som inte alls utvecklas.

De utländska investeringarna fortsätter och Kinas utrikespolitik inriktas delvis på att locka fler utländska investeringar till landet och sluta fördelaktiga handelsavtal.

Enligt den internationella pressen har detta varit framgångsrikt. De kapitalister, banker och andra finansiärer som söker nya investeringsfält och nya vinster är inte särskilt oroad över (den inte särskilt) demokratiska regeringen i Beijing! Sedan årets början har utlänningar tillåtits delta på aktiebörsen och köpa aktier med samma rättigheter som kinesiska medborgare. Det råder köpfeber på börserna i Shanghai och i Shenzhen.

Den privata sektorns betydelse

När det gäller den privata sektorns betydelse har vissa siffror nyligen publicerats i den internationella pressen (även om de inte är helt tillförlitliga). En korrespondent på *New York Times* skrev den 19

december 1991:

”I år eller nästa år kommer att utgöra en milstolpe: för första gången på mer än fyra årtionden av kommunistpartiets styre, kommer mindre än hälften av industrins produktion från de statliga företagen.”

Två artiklar i *Financial Times* den 7 respektive den 27 januari 1992 gick ännu längre:

”Förra året stod den statliga sektorn för första gången på mer än fyrtio år, för mindre än hälften, eller 46,6 procent, av industriproduktionen.” ”Den privata sektorn står nu för omkring 55 procent av landets industriproduktion.”

Enligt en ekonomisk studie över Kinas ekonomi 1990-91 som publicerades i november i fjol, ”stod de privata företagen för 56 procent av industriproduktionen”. Det är sant att den privata industrisektorn och i synnerhet samriskföretagen och de utländska företagen haft och fortfarande har en tillväxt som är betydligt större än den statliga sektorns (1990 ökade tillväxten med respektive 21,6 %, 56 % och 2,9 %).

Det finns mycket som talar för att dessa siffror är överskattningar. Det är möjligt att skillnaderna beror på hur man karaktäriserar de ”kollektiva företagen” och även vissa speciella företag – de tillhör inte den statliga sektorn i strikt mening, men det innebär ändå inte att de nödvändigtvis tillhör den privata sektorn (inofficiella skrifter medger att de kan ha blivit dubbelbokförda).

China Economic News den 3 februari 1992 påminner om att ett privat företag i den kinesiska lagstiftningen definieras som ett kapitalistiskt privat företag när det anställer mer än åtta människor. Tidningen uppskattar de privata företagens totala produktionsvärde till omkring en procent av statsinkomsterna, även om den tillägger att om de företag som inte är officiellt registrerade skulle medräknas, så skulle den privata sektorn vara större. Ändå är det svårt att se hur den privata sektorns andel skulle vara så stor.

Februari 1992

Livio Maitan

Översättning och redigering: *Lars Gus Kaage*

Översatt ur: *International Marxist Review* nr 13 (feb 1932)